

УДК 021.1:002

Рогова Павла Іванівна, к. і. н.,

директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені

В. О. Сухомлинського

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ

В Україні, де відбувається реформування і модернізація освіти, все гостріше зростає необхідність розвитку інформаційного простору, насичення його інформаційними ресурсами, зокрема з психолого-педагогічних питань та освіти, а також створення системи його широкого і грамотного їх використання, що підкреслено Концепцією суспільства знань розробленою ЮНЕСКО, де викладено чотири найважливіші принципи інформаційного простору:

- свобода слова;
- рівний доступ до освіти;
- загальний і універсальний доступ до інформації, включаючи широке суспільне використання інформації;
- збереження і розвиток культурної різноманітності, включаючи мовне.

Аналіз наукової літератури свідчить, що питанню інформаційного простору присвячено чимало наукових праць зарубіжних та вітчизняних фахівців, зокрема, Т. Берестової, В. Брижка, Ю. Жука, Н. Задорожної, С. Зуєва, К. Колина, В. Костюка, Б. Сизова, Ю. Трач, Я. Шрайберга та ін.

У зв'язку з актуальністю теми розглянемо поняття "інформаційний простір". У сучасній законодавчій базі України дане визначення відсутнє. У свою чергу в наукових працях, зокрема вищезазначених фахівців, є визначення цієї дефініції, хоча єдиного розуміння немає. Ми погоджуємося з визначенням В. Брижка, що **"інформаційний простір (національний)** – інформаційне середовище, в якому здійснюються інформаційні процеси та інформаційні

відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, захисту й поширенню інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, на яке розповсюджується юрисдикція держави".

Для формування інформаційного простору необхідна цілеспрямована державна політика. Впродовж останніх 15 років в Україні вийшли документи, які певною мірою сприяли формуванню її інформаційного простору. Найвагоміші з них Закони України: "Про інформацію" (1992), "Про Національну програму інформатизації" (1998), "Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" (2007) та ін.

У останньому документі – Законі України "Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" підкреслено, що ступінь створення інформаційного суспільства в Україні в порівнянні з світовими тенденціями недостатній. Визначено, що на сучасному етапі пріоритетним напрямом розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині широко використовувати сучасні ІКТ для створення інформації і знань, впроваджувати ІКТ в діяльність бібліотек, архівів, музеїв. Також рекомендовано здійснювати інформаційну політику на базі бібліотек різних типів і видів, які як соціальний інститут цілком відповідають характеристикам демократичного суспільства. І дійсно, більшість сучасних бібліотек України сьогодні діють як поліфункціональні центри, а саме: наукові, освітні, культурно-просвітницькі, Інтернет-центри, Інтелект-центри, центри правової, ділової, науково-освітньої інформації тощо. В умовах створення суспільства знань, інформаційного простору сформувалась нова парадигма діяльності бібліотек, якій притаманні розповсюдженість і загальнодоступність інформації, можливість шукати і знаходити її, структурувати й аналізувати. У зв'язку з цим підвищується роль і значення бібліотек, на діяльність яких активно впливають ІКТ. Нова сфера характеризується такими тенденціями: розвитком системи електронних наукових публікацій, зростанням каталогів і баз даних, наукових архівів, сайтів і порталів.

З огляду на вищезазначене ми вважаємо, що розвиток та вдосконалення діяльності бібліотек освітянської мережі АПН і МОН України різних типів як сучасних інформаційних центрів, – ефективний засіб не тільки для реформування та модернізації освіти в Україні, а й для створення ними галузевого сегменту з психолого-педагогічних питань й освіти, який є важливою складовою інформаційного простору нашої держави й надання доступу до нього.

Адже, як зазначає директор ДНПБ Росії Б. Сизов "інформаційно-освітні ресурси - це стратегічні ресурси інформаційного простору, які являють собою сукупність науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної і інструктивної інформації, до якої забезпечений доступ користувачів, диференційований щодо ролі і місця учасника освітнього процесу, а також можливість використання інформаційного ресурсу відповідно до особистісних інформаційних потреб користувача".

У зв'язку з вагомістю даної проблеми Академія педагогічних наук України (АПН України) та Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), **як головна бібліотека книгозбірень освітянської мережі МОН та АПН України**, з часу свого створення чималу увагу приділяє удосконаленню діяльності книгозбірень даної мережі, а саме: педагогічним та навчально-педагогічним, які на всіх етапах розвитку освіти були і є невід'ємною і вагомою її складовою, і які на жаль, з об'єктивних і суб'єктивних причин нині поволі включаються в створення інформаційно-освітнього простору держави та сукупного інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань. Аналіз комп'ютеризації бібліотек мережі, а саме: педагогічних і навчально-педагогічних бібліотек різних видів і типів, наукових установ АПН України, обласних і міських науково-педагогічних бібліотек, бібліотек ВНЗ I–IV р. а. педагогічного і інженерно-педагогічного профілів, бібліотеки ІППО, шкіл і профтехосвіти проведений ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р. у межах науково-дослідної роботи "Теоретичні засади створення всеукраїнського

інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського” (наук. керівник к.і.н. П. І. Рогова), дав можливість зробити такі висновки: (32 – ВНЗ, 27 – ІППО, всього – 59) 22 бібліотеки вищих навчальних закладів України III - IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю ведуть ЕК (АБІС УФД "Бібліотека", 2 – Ірбіс), та окремі бібліотеки Інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО) мають комп'ютері.

Дві науково-педагогічні бібліотеки – Миколаївська та Львівська компютеризовані, мають локальні мережі, АБІС Ірбіс. Миколаївська НП бібліотека почала корпоратизацію з шкільними бібліотеками міста Миколаєва.

Бібліотеки наукових установ АПН України, крім ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки ЦППО АПН України, – не комп'ютеризовані. З 20 тис. шкільних бібліотек України тільки 6% використовують у своїй роботі інформаційно-комунікативні технології (ІКТ).

Необхідно відзначити, що зазначене вище має свої об'єктивні і суб'єктивні причини. Перш за все визнає те, що: педагогічні бібліотеки України у період радянської влади не були об'єднані в галузеву мережу, не були чітко визначені як спеціальні, не мали свого галузевого республіканського інформаційно-методичного і координаційного центру. **В УССР не сформовано обласні і міські науково-педагогічні бібліотеки які мали бути інформаційними і методичними центрами освітянської мережі в областях, була відсутня ієрархія визначення цілей і завдань даних бібліотек.**

Окреслене вище позначилося не тільки на розвитку бібліотек галузі, на формуванні мережі та її структурі, а і на створенні всеукраїнського галузевого ресурсу з психолого-педагогічних питань у педагогічних й навчально-педагогічних бібліотеках, системній інформаційній діяльності даних бібліотек щодо забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, їх матеріально-технічному стані, рівні динаміки. Я не випадково це підкреслюю у своїх статтях і виступах, у сьогоднішньому виступі, адже, пріоритетними

напрямами ДНПБ України ім. В. О.Сухомлинського на даному етапі є наступне:

- актуалізація діяльності педагогічних та навчально-педагогічних бібліотек України як спеціальних в нашій державі;
- активізація співпраці педагогічних та навчально-педагогічних бібліотек в єдиній галузевій системі АПН України і МОН України на чолі з ДНПБ України ім. В. О.Сухомлинського для здійснення повноцінного інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики;
- формування всеукраїнського галузевого ресурсу як складової інформаційного простору держави на базі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського у традиційній та електронній формі;
- створення системи інформаційного забезпечення розвитку педагогічної науки і освіти як первинними, так і вторинними документами (бібліографічними, реферативними, оглядово-аналітичними) в традиційному і електронному вигляді.
- трансформація бібліотек освітянської мережі в сучасні галузеві інформаційні центри;
- формування корпоративної мережі освітянських бібліотек АПН України і МОН України як невід'ємної складової інформаційного простору України;
- розвиток системи підготовки та перепідготовки фахівців бібліотек освітянської мережі на новому інноваційному рівні.

Все зазначене вище сприятиме формуванню інформаційного простору держави, та створенню в ньому сегменту з психолого-педагогічних питань.

З огляду на вагомі завдання, що стоять перед ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережею освітянських книгозбірень АПН та МОН України, нам сьогодні необхідно посилити координацію і кооперацію щодо формування галузевого ресурсу у електронному та традиційному вигляді, системному інформаційному забезпеченні вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.

Для цього ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проводить послідовну роботу з кожним видом бібліотек мережі шляхом:

1. здійснення науково-дослідної діяльності з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, яка впливає на удосконалення роботи бібліотек мережі та формування їх позитивного іміджу;
2. підготовки інструктивних та аналітичних документів, методичних рекомендацій;
3. здійснення аналізу планово-звітної документації всіх видів бібліотек мережі, крім шкільних, друк численних публікації фахівців ДНПБ України в яких висвітлюються результати роботи бібліотек мережі, що націлюють і активізують дані бібліотеки до оновлення і модернізації своєї діяльності.
4. Організації конференцій, семінарів, круглих столів тощо з проблемних питань;
5. здійснення виїздів на місця з метою вивчення досвіду роботи бібліотек та надання їм допомоги;
6. участі у заходах, що влаштовують АПН України, МОН України, АБУ й національні та державні бібліотеки України та зарубіжжя;
7. видання професійно-виробничої газети "Шкільна бібліотека плюс".

Інформаційно-аналітичні огляди щодо до діяльності бібліотек різних видів нашої мережі, ми надсилаємо до директорів бібліотек, ректорів ВНЗ, де ви працюєте, начальників управлінь освіти міст і областей, МОН України, АПН України.

Аналіз діяльності бібліотек освітянської мережі заслуховується на Бібліотечно-інформаційній раді АПН України. До речі, результати нашого семінару також будуть розглянуті на цій Раді, головою якої є віце-президент, академік АПН України – В. І. Луговий, заступник – О.Я. Савченко, доповідатимуться на зборах АПН України, на президії, членами якої є ректори

вузів, де ви працюєте и будуть прийняти рішення, які будуть сприяти удосконаленню нашої спільної роботи.

Всі вищезазначені кроки послідовно утверджують бібліотеки освітянської мережі як сучасні інформаційні центри, де здійснюється доступ до якісної освіти.

Враховуючи зростання ролі і значення освітянських бібліотек, зокрема вищих навчальних закладів 3-4 р.а., як важливої складової щодо реалізації програми рівного доступу до якісної освіти та підготовки фахівців, Колегія Міністерства освіти і науки України у листопаді 2007 р. прийняла рішення щодо активізації формування інформаційних ресурсів у книгозбірнях ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів й створення корпоративного каталогу бібліотек освітянської мережі на базі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. Це ж зазначено у плані спільної діяльності МОН і АПН України на 2007–2010 рр.

І це логічно, адже розвиток педагогічної науки і освіти в суспільстві знань, пов'язаний з освітянськими бібліотеками, головною метою яких є інформаційна підтримка наукових досліджень, навчально-виховного процесу в закладах освіти, де вони діють, і від роботи яких залежить якість та зміст навчальних та наукових досліджень.

Чи готові сьогодні бібліотеки освітянської мережі створити повноцінний галузевий корпоративний ресурс, що стане інформаційною основою науково-дослідної роботи та навчально-виховного процесу в закладах освіти? Чи надають бібліотеки галузі науковцю, викладачу, вчителю якомога повний доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів? Чи створюють дані бібліотеки власні ресурси і оперативно надають до них доступ? Чи відповідають фонди наших бібліотек запитам читачів?

Можу впевнено стверджувати певна робота ведеться, але педагогічна наука і практика потребує найскорішого вирішенні вищезазначеного.

Про це свідчить ряд факторів:

- по-перше освітянські бібліотеки майже не комплектуються науковими виданнями (первинними) зарубіжних країн і не повною мірою такими ж науковими вітчизняними виданнями. Щодо однієї з вагомих складових інформаційного ресурсу - реферативних документів, то більшість педагогічних бібліотек навіть не виписує УРЖ «Джерело»;

–по-друге, не зважаючи на низку заходів на різних рівнях щодо організації доступу до світових електронних ресурсів (європейський проект INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених нових незалежних держав» – видавництв EBSRO, Springer, Elsevier та ін.), більшість українських вчених-педагогів не знають про можливість одержання такої інформації;

–по-третє, у мережі освітянських бібліотек відсутня системна робота щодо формування об'єднаного інформаційного галузевого ресурсу з психолого-педагогічних питань, як вагомої складової суспільства знань, інформаційного простору держави;

– по-четверте, у бібліотеках мережі не створюється системно вторинна інформація з науково-педагогічних питань, а саме: бібліографічна, реферативна, аналітична.

Для вирішенні цих питань ми, перш за все, повинні працювати в координації і кооперації.

Перепоною для втілення інтеграційних дій в нашій мережі є моменти, на яких я хочу звернути вашу увагу.

По-перше. Чимало директорів бібліотек ВНЗ 3-4 р.а. пед.профілю не надсилають необхідні документи до ДНПБ, вважаючи, що у них єдиний методичний центр – НБ КНУ ім. Шевченка. Ніхто цього не заперечує. Але головний галузевий науково-методичний та координаційний центр бібліотек освітянської мережі АПН та МОН України, наукова установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства є новостворена ДНПБ. Ідею створення такої мережі з головним всеукраїнським центром плекали провідні бібліотекарі-практики і науковці освітянської галузі з 20 років 20 ст. Ця ідея нарешті втілилась в незалежній Україні! Я думаю, що

думки і дії наших сучасників, м'яко кажучи, дилетантські, недовговічні, бо наша мережа з роками міцніє, консолідується, є хороші результати від співпраці, а надалі їх буде ще більше, бо нас об'єднує єдина мета, завдання і робота, яку ми любимо і хочемо робити ще краще.

По-друге. За відсутності ваших звітних матеріалів ми не надаємо об'єктивні дані про стан мережі освітянських бібліотек до "Зведеного ....., якій готує Національна парламентська бібліотека України та до інших статистич. док-тів установ

По-третє. У наукових статтях та монографіях (Г.Шемаєва, О.Воскобойнікова-Гузєва, П.Рогова та ін.) при аналізі стану мереж бібліотек відсутні аналітичні та повні статистичні данні діяльності бібліотек освітянської мережі АПН та МОН України. До нас, як головної бібліотеки галузі, звертаються з питаннями и ми відчуваємо відповідальність за нашу спільну роботу, бо створення інформаційного простору держави здійснюється на **трьох рівнях:**

- національному;
- галузевому;
- регіональному.

Отже, зробімо висновки!

Пройшов рік після нашої останньої зустрічі на всеукраїнській конференції, що проводила ДНПБ у 2007 р. Впродовж цього року спостерігався явний прогрес в інтернатизації бібліотек галузі, в їх діяльності щодо створення електронних ресурсів, збільшенні кількості сайтів, які набувають системних рис, в регіонах в освіт. бібліотеках розпочата корпоративна діяльність. Про позитивні інноваційні кроки, що відбулися у бібліотеках галузі, ми почуємо сьогодні на цьому семінар, на якому прозвучать і будуть продемонстровані здобутки, буде проаналізований стан електронних ресурсів, відмічені позитивні зрушення і зазначені проблеми, які потребують їх негайного розв'язання. А головне, ми повинні розробити стратегію нашої подальшої

діяльності щодо створення повноцінного галузевого ресурсу та надання оперативного доступу до нього.

Перспектива нашої спільної діяльності передбачає три вагомих напрями:

1. Розроблення наукових, науково-методичних та організаційних засад щодо формування корпоративного електронного ресурсу, що включає в себе бази даних (бібліографічні та повнотекстові), електронні бібліотеки, депозитарії та наукові портали, завдяки чому бібліотеки освітянської мережі будуть надавати науковцям і практикам галузі доступ до широкого спектру інформаційних ресурсів і послуг через Інтернет, МБА й електронну доставку документів, а в кінцевому результаті – освітянські бібліотеки стануть інтерактивними центрами інформаційної підтримки науково-освітніх процесів в Україні.

2. Обговорення й прийняття рішень щодо спільної роботи по підготовці реферативної інформації з психолого-педагогічних питань, яка має висвітлювати розвиток педагогічної науки і освіти в регіонах з подальшим її відображенням в загальнодержавній електронній базі "Україніка наукова" та в галузевій реферативній базі на порталі ДНПБ.

3. Вирішення питання щодо координації та кооперації провідних бібліотек галузі у підготовці бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань та оприлюднення її на порталі ДНПБ.

Кожний з цих трьох глобальних напрямів потребує глибокої і системної роботи, як наукової, так і практичної, яка буде розпочата на цьому семінарі.